

SUOMALAISEN LAPSIPOLITIIKAN MUTKAINEN TIE

MIRJA SATKA – JOHANNA MOILANEN – JOHANNA KIILI

Lapsipolitiikka-käsite tuli yleisesti tunnetuksi viimeistään 1970-luvun puolivälissä. Käsite tai sitä toimeenpanevat käytännöt eivät siis ole uusi asia, vaikka monet tämän päivän kirjoittajat ja keskustelijat näyttävät niin olettavan. Tässä artikkelissa lapsipolitiikka ymmärretään YK:n lapsen oikeuksien julistuksen (1959) ja lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) lapsille takaamien kansainvälisten oikeuksien ja elinolojen yhteiskunnallisena turvaamisena. Kansallisen lapsipolitiikan tavoitteena on antaa lapsille oikeudenmukainen osuus yhteisistä voimavaroista, varmistaa riittävä lastensuojelu sekä mahdollistaa lasten osallistuminen heitä koskevista asioista päättämiseen.

Tuorein suomalaisen lapsipolitiikan puheen- vuoro on otsikoitu ”Mikä lapsiamme uhkaa?” (Bardy & Salmi & Heino 2001). Raportti puhuu vakavista huolenaiheista ainakin joka neljännen lapsen kohdalla. Uusimmat köyhyystutkimukset puolestaan osoittavat, että materiaalisessa lapsipolitiikassa edetään peruutusvaihteella, sillä kaikilla tavanomaisilla köyhyyden mittareilla mitattuna köyhien lasten määrä ja sen myötä lasten hyvinvoinnin riskit kasvavat (esim. Sauli & Kainulainen 2001). Vuosien varrella suomalaisesta lapsipolitiikasta on keskusteltu paljon. Sen historia on vaiheikas – se sisältää sekä suurta radikaalisuutta että vaikenemista.

Tässä artikkelissa kysymme, mihin juuttui jo useita vuosikymmeniä keskusteltu lasten tasa-arvo yhteisiä voimavaroja jaettaessa tai lasten oikeus olla osallisia heitä koskevassa päätöksenteossa. Samalla kuvaamme suomalaisen lapsipolitiikan käännteitä muuttuvien sukupolvisuhteiden ja lasten aseman näkökulmasta. Olemme kiinnostuneita siitä, millaisten toimijoiden ja prosessien tuloksena lapsipolitiikan edistymiset ja takaiskut tapahtuivat. Jaamme kehityksen kolmeen toisinaan seuraavaan vaiheeseen: *radikalismiin, valtiolistamiseen ja uudelleenorientoitumiseen*. Tarkastelussa painottuu lapsen oikeuksien yleissopimuksen uusin ulottuvuus eli lasten oikeus osallistumiseen ja mielipiteensä ilmaisemiseen, sillä suomalaisessa lapsipolitiikassa sitä yhä opetellaan.

1960-LUVUN MURROS

YK:n lapsen oikeuksien julistus (1959) käsitteli lapsen oikeusturvan parantamista sekä lapsen oikeudellista, kasvatuksellista ja sosiaalista asemaa järjestäviä periaatteita. Jäsenvaltiona Suomi sitoutui julistuksen periaatteiden toteuttamiseen. Se vauhditti merkittävästi keskustelua lasten asemasta ja sukupolvisuhteista. Ensimmäinen tehtävä oli arvioida suomalaisten lasten kansalaisasemaa periaatteiden valossa. Tämän keskustelun avaajina toimivat valtionhallinnon juristit ja ensimmäisenä lapsilainsäädännön arviointiin ehti sosiaaliministeriön kansliapäällikkö Aarne Tarasti (1965).

Uusia uria lasten asemaan aukonut keskustelu käynnistyi vauhdikkaasti, ja pian siitä tuli osa sellaisia yhteiskunnallisia reformeja kuin koululaitoksen uudistaminen (ks. KM 1965:A 7 ja KM 1966:A 12) ja sosiaalihuollon modernisoiminen (ks. KM 1968: B 86). Tämä oli mahdollista siksi, että nopea ja radikaali lasten aseman uudelleenarviointi oli yksi juonne suomalaisen yhteiskunnan 1960-luvun ”suuressa murroksessa” (esim. Tuominen 1991, 434; Julkunen 1994). Tutkijat puhuvat siitä käänteenä, katkoksenä, vanhan ja uuden yhteiskunnan kohtauspisteenä – tai jopa vallankumouksena ilman vallankumoukselle tyypillisiä tunnusmerkkejä (Kalela 1986, 76–80).

Vielä 1950-luvun Suomessa vallitsi tiukka perinteinen porvarillinen ideologia, joka nojasi kodin, uskonnon ja isänmaan muodostamaan ideologiseen kolmioon. Jorma Kalelan (1986, 68) tulkin mukaan sosiaalidemokraattien ”maanvyörymävoitto” kevään 1966 eduskuntavaaleissa ja sitä seurannut kansanrintamahallituksen (pääministerinä Rafael Paasio) muodostaminen päätivät lopullisesti vuoden 1918 kansalaissodasta alkaneen ja sotien 1939–1945 jälkeistä yhteiskuntakehitystä hallinneen ristiriidan ”vanhan” ja ”uuden” välillä. Nopean yhteiskunnallisen muutoksen hallinta edellytti tavoitteista yhteiskuntapolitiikkaa, mikä herätti etenkin vasemmistolais-

ten kansanedustajien enemmistön piirissä uskoa siihen, että nyt olisi tullut aika toteuttaa sellaisia merkittäviä yhteiskunnallisia ja sosiaalisia muutoksia, joita muut Pohjoismaat, etenkin sosiaalidemokraattien hallitsema Ruotsi, olivat jo pitkään toimeenpanneet (ks. Kettunen 2001, 228–234).

Merkittävää 1960-luvulla oli nuorten älymystövoimien liittoutuminen vasemmiston kanssa, sillä nuorten oli vaikea löytää sijaa vanhan vallan ja porvarillisten ajattelutapojen hallitsemista instituutioista. Nuorten kokemana ”tilan” puute ja vallanpitäjien aatteellinen rajoittuneisuus tiivistyivät kulttuuriradikalismina ja kiihkeänä yhteiskunnallisena keskusteluna, joka alkoi kanavoitua poliittisen vasemmiston kautta. Nuoret halusivat olla aktiivisesti vaikuttamassa yhteiskunnan kehityksen suuntaan ja suuntaamiseen (esim. Tuominen 1991). Näin vasemmistosta tuli useiden vuosien ajaksi yhteiskunnallisia keskusteluja sekä merkittäviä sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia käynnistänyt toimijataho. Uudistuksia yhdisti se, että niissä pyrittiin viemään yhteiskunnallisiin käytäntöihin demokratian, tasa-arvon ja yksilönvapauden periaatteet.

1960-luvun muutosten syvyyttä ja nopeutta on selitetty samaan aikaan tapahtuneella tuotannon nopealla rakennemuutoksella sekä kulttuurin ja politiikan murroksella. Kun yhteiskunnan eri alueilla, etenkin kulttuurissa, politiikassa ja työelämässä, tapahtuneet muutokset voimistivat toisiaan, sen seurauksena monet yleensä pitkiäkin ajanjaksoja vakaana pysyvät rakenteet saattoivat joutua uudelleenneuvottelun kohteeksi. Yksi näistä rakenteista oli neuvottelu sukupuolten välisestä työnjaosta naisten ja pienten lasten äitien palkkatyöläistymisen myötä (ks. Julkunen 1994). Toinen liittyi sukupolvisuhteisiin, ja se ilmeni laajana yhteiskunnallisena keskusteluna lasten oikeuksista ja asemasta perheessä ja yhteiskunnassa (esim. Kuparinen 1971). Lasten oikeuksien edistäminen oli riittävän radikaali hanke – se sopi ”ajan henkeen”.

RADIKALISMIN VAIHE – KOULUDEMOKRATIA JA LAPSIPOLIITTISET OHJELMAT

1960-luvun koulunuudistus

Vuosikymmenen alussa vallitsi laaja yksimielisyys siitä, että monilla kulttuurin sarjoilla, kuten kou-

lulaitoksessa, oli jääty yhteiskunnan muusta kehityksestä jälkeen. Poliittisella kentällä uudistamista ajoivat voimakkaimmin vasemmistopuolueet ja maalaisliitto, kun taas kokoomus ja osa keskustaa vastustivat sitä. Vasemmistossa uudistuksen tarpeellisuutta perusteltiin lasten keskinäisen tasa-arvon ja demokratian kehittämisellä vanhempien varallisuuteen katsomatta. Maalaisliitolle tärkeä kysymys oli sen sijaan alueellinen tasa-arvo, etenkin syrjäseuduilla asuvien lasten koulunkäyntimahdollisuudet. (Ks. Valtioapäivät 1963, 2127–2166; Autio 1993, 63, 90; Iisalo & al. 1979.)

Vuonna 1965 peruskoulukomitea esitti koululaitoksen uudistamista yhtenäiskouluperiaatteen mukaisesti¹. Kun valtion komiteoista kouluohjelmakomitea (KM 1959: 11) ja peruskoulukomitea (KM 1965: A 7) olivat keskittyneet lähinnä koulun ulkoiseen uudistamiseen, niin ajan radikalisoituneessa hengessä koulun autoritaarisuudesta haluttiin päästä eroon: tahdottiin luoda demokraattisempi, tulevia kansalaisia tasa-arvoisuuteen ja yhteistyökykyisyyteen kasvattava koulu. Autoritaarisuuden katsottiin ilmenevän esimerkiksi koulun liiallisena opettajakeskeisyytenä ja oppilaan heikkona oikeusturvana. (Ks. Autio 1993, 170; KM 1966: A 12, 42, 45–47.)

Koulunuudistustoimikunta² halusi saattaa demokratian, yksilönvapauden ja tasa-arvoisuuden keskeiseen asemaan koulua käyvien lasten keskuudessa. Jokaisella lapsella katsottiin olevan oikeus osuuteen kansakunnan yhteisistä voimavaroista, sivistyksellisestä pääomasta ja aiempien sukupolvien luomasta kulttuuriperinnöstä (KM 1966: A 12, 14–15). Toimikunta arvosteli opettajakeskeistä opetusta ja hahmotteli joitakin alustavia ideoita oppilaiden mahdollisuuksista vaikuttaa koulun päätöksentekoon. Oppilaiden osallistumista kouluyhteisön toimintaan ja päätöksentekoon ei kuitenkaan määritetty oikeutena,

¹Keskustelu koulunuudistuksesta kiihtyi jo 1950-luvun jälkipuolella uuden kansakoululain ja kouluohjelmakomitean esityksen myötä. Kouluohjelmakomitea piti senhetkisen koulujärjestelmän pahimpina epäkohtina koulunkäyntimahdollisuuksien epätasaisuutta ja oppilaiden eriarvoisuutta (KM 1959: 11, 81).

²Toimikunta oli virka-, koulu- ja järjestömiehistä koostuva epäpoliittinen asiantuntijaelin, jonka kokoonpanossa korostui pedagoginen asiantuntemus. Toimikunnan työskentelyyn osallistui myös edustajia koulusuunnittelun uutta ideologiaa kannattavasta Västeliitosta (Autio 1993).

vaan mahdollisuutena osallistua. Arvostelu ja pohdinnat siitä, kuinka vakavia pulmia oppilaan oikeusturvan puute ja opettajakeskeinen opetus olivat, jäivät paljolti poliittisen propagandan tasolle. Sekä peruskoulukomitean että koulunuu-distustoimikunnan mietinnöt saivat osakseen runsaasti arvostelua, ja siksi uudistuksen eteenpäin vieminen vaati vahvaa poliittista tahtoa (Autio 1993, 170).

Valtiovallan tasolla painetta asioiden eteenpäin viemiseen syntyi, kun Suomen Teiniliitto syksyllä 1967 vahvisti kouludemokratiaohjelman, jonka yhdeksi toteuttamismuodoksi esitettiin oppikoulujen oppilaista ja opettajista muodostettavat oppilasneuvostot (Lehtinen & Karvonen 1980; KM 1969: A 12, 15). Joissakin oppikouluissa ryhdyttiin 70-luvun alkupuolella kokeilemaan opettajien ja oppilaiden ”kouluyhteistyötä” (Kuikka 1992, 114). Vaikka Teiniliitto protestoi oppikoulujen sisäisen elämän kehittämisen, opettajan ja oppilaiden välisten suhteiden demokratisoinnin puolesta, oli sen ajama kouludemokratia kaikkiaan edistyskäsittelyä, aikuisten ja alaikäisten sukupolvisuhteiden tasa-arvoistamiseen tähtäävää uudistuspuhetta.

Radikaali kouludemokratia sai valtiovallan hyväksynnän, kun opetusministeri Reino Oittinen asetti vuonna 1968 kouluyhteistyökomitean³. Komitea valmisteli mietinnöt koulun sisäisen elämän kehittämistä sekä oppikoulun että ammattioppilaitosten ja kansa- ja peruskoulun osalta (KM 1969: A 12; KM 1971: A 1). Komitean mukaan oppilailta puuttuivat keinot vaikuttaa päätöksentekoon koulussa. Se ehdotti, että luodaan sellainen koulujen sisäinen hallintojärjestelmä, jossa oppilaat, opettajat ja muut koulun toimintaan liittyvät ryhmät osallistuisivat toiminnan ja päätöksenteon suunnitteluun ja toteuttamiseen. Oppikoulun uudeksi hallintoelimeksi ehdotettiin vanhempainneuvoston korvaavaa kou-

luneuvostoa, jonka toiminnassa olisivat mukana yli 15-vuotiaiden oppilaiden ja opettajien keskuudestaan valitsevat jäsenet⁴. (KM 1969: A 12, KM 1971: A 1.)

Kouluyhteistyökomitea otti esille termin ”kouludemokratia” mutta piti ”kouluyhteistyötä” parempana nimityksenä. Kouluyhteistyö oli komitean (KM 1971: A 1, 7) mukaan ”koulun opettajien ja muiden työntekijöiden sekä oppilaiden ja eräin varauksin heidän huoltajiensa oikeus osallistua koulutyön suunnitteluun ja toteuttamista koskevaan päätöksentekoon”. Näin komitea tuli määritelleeksi lapsille ja nuorille oikeuden osallistua kouluyhteisön toimintaan demokratian ja tasa-arvon hengessä. Samalla se asettui vallitsevia sukupolvisuhteita vastaan⁵. Kouluyhteistyökomitean kanssa samoille linjoille luotsautui peruskoulun opetussuunnitelmakomitea, joka vaati kouluyhteisön sisäisen demokratian viemistä todellisuuden tasolle: koulusta tuli luoda demokraattisesti toimiva yhteisö (Rinne 1984, 303–305; KM 1970: A 4, 41). Komitea korosti, ettei oppilaiden ottaminen mukaan saanut merkitä vain kurinpidon ja järjestyksen helpottamista, vaan todellisen vallan jakamista (KM 1970: A 4, 236). Komitea ei kuitenkaan esittänyt paljon konkreettisia ajatuksia ehdotuksensa toteuttamiseksi (Rinne 1984, 308).

Lapsipoliittiset ohjelmat

Keskustelun fokus siirtyi 1970-luvun alkupuolella lastensuojelujärjestöille, jotka nousivat lasten ja lapsiperheiden puolestapuhujiksi. Ne halusivat käynnistää keskustelun lasten ja lapsiperheiden asemassa tarvittavista parannuksista sekä lasten oikeuksista ja tekivät konkreetteja ehdotuksia uusiksi toimenpiteiksi. Mannerheimin Lastensuojeluliitto teki päänavauksen julkaistessaan vuonna 1974 järjestössä huolellisesti valmistellun ohjelman Lapsen perusturva (Lapsen perustur-

³Kouluyhteistyökomitean työskentelyyn osallistui myös teinien edustajia. Veli-Matti Aution (1993, 171) mukaan kouluneuvos Toivo Aattosen valinta puheenjohtajaksi ilmensi kuitenkin pyrkimystä rauhoittaa oppikouluväkeä sillä, että muutosta kouludemokratiaa kohti ajettaisiin maltillisesti (KM 1969: A 12).

⁴Komitealle oli hieman epäselvää, kuinka kyseistä oikeutta voitaisiin soveltaa 15:tä vuotta nuorempiin oppilaisiin, mutta toisaalta tärkeänä pidettiin ”järjelmällisen kouluyhteistyön” aloittamista jo peruskoulun ala-asteella.

⁵Kouluyhteistyökomitean esityksistä syntyi ristiriitaa komiteassa. Teinien edustajat pettyivät mm. siihen, että työtä oli tehty vailla riittäviä perusteluita puuttuen vain pinnallisiin epäkohtiin, jolloin selvä tavoiteanalyysi, tavoite oppilaiden ja opettajien välisten suhteiden demokratisoinnista, jäi vaillinaiseksi. Teiniliiton ilmaistua pettymyksensä opetusministeri Virolainen asetti 1970 opetussuunnitelman E. Ahon johtaman kouludemokratiatyöryhmän. (Ks. KM 1969: A 12, 41–43; KM 1971: A 1, 95; Autio 1993, 171.)

va..., 1974)⁶. Lapsipoliittinen kokonaisuohjelma oli ensi sijassa tarkoitettu liiton sisäisen keskustelun ohjenuoraksi, mutta sen tavoitteeksi asetettiin laajat yhteiskunnalliset uudistukset lasten ja lapsiperheiden asemassa. Lapsen oikeuksien julistuksen hengessä ohjelmassa käsiteltiin laajasti lapsiperheiden toimeentuloturvan, lasten terveydenhuoltopalveluiden ja päivähoidon, lapsimyönteisen asuin ympäristön kehittämisen ja lastenhuoltotyön tilaa ja epäkohtia⁷.

Ohjelmassa perusteltiin lasten ja lapsiperheiden aseman parantamista edellisinä vuosikymmeninä suomalaisen lastensuojeluväen puheisiin vakiintuneella argumentilla siitä, että samalla kasvatetaan ”hyviä ja hyödyllisiä kansalaisia” (Lapsen perusturva..., 1974, 4). Ohjelmassa kannatettiin perinteistä perhekeskeisyyden ajatusta⁸, tosin jonkinlaisin varauksin: ”kutakin yksityistä tapausta on katsottava lapsen edun kannalta, jolloin voidaan tämän edun nimissä joutua luopumaan myös perhekeskeisyydestä”. Sukupolvisuhteiden uudelleen määrittelyyn otettiin varovasti kantaa kotikasvatuksen osalta. Ideaaliseksi kasvatusilmapiiriksi liitto hahmotti ”demokraattisen kasvatuksen”, lapsen ja vanhemman välisen tasaveroisen vuorovaikutuksen, jossa aikuisella tuli olla ”asia-auktoriteetti” (Lapsen perusturva..., 1974, 46, 110). Lapsen oikeutta osallistua olosuhteisiinsa liittyviin asioihin ei ohjelmassa käsitelty eikä otettu kantaa myöskään kouludemokratia-keskusteluihin.

Toinen aktiivinen järjestö oli Lastensuojelun Keskusliitto, joka vaati lasten oikeusturvan ja aseman parantamista muuttuvassa yhteiskunnassa. Se laati perusteellisesti valmistellun ohjelman (Lastensuojelun kehittäminen..., 1977), jonka pohjana olivat laajat empiiriset selvitykset. Lapsille (ja lapsiperheille) kuuluvien yhteisten voimavarojen osa-alueiksi määritettiin hyvät asu-

misolosuhteet, lapsiperheiden taloudellisesti turvattu toimeentulo, lasten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut, kouluun liittyvät palvelut, lasten ja nuorten kulttuuripalvelut sekä lastensuojelulliset toimenpiteet.

Lastensuojelun Keskusliitossa arvosteltiin aikuiskeskeistä yhteiskuntaa. Samalla oltiin myös huolestuneita siitä, etteivät lasten tasa-arvoisuus ja etujen ensisijaisuus lapsen olosuhteisiin kohdistuneista toimenpiteistä, korkeasta elintasosta ja sosiaalilainsäädännön kehityksestä huolimatta oleet toteutuneet yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Maassa harjoitettua lastensuojelupolitiikkaa pidettiin hajanaisena ja puutteellisena (Lastensuojelun kehittäminen..., 1977, 2, 9). Lastensuojelun Keskusliiton lastensuojeluohjelmassa lähtökohtana olivat lapsen oikeudet ja perusteluna lastensuojelun merkitys väestö-, työvoima- ja yhdyskuntasuunnittelupolitiikan osana. Näin määriteltyä lastensuojelua eivät viranomaiset ja järjestöt olleet tottuneet toteuttamaan; siitä oli tullut yleistä yhteiskunnallista lapsipolitiikkaa (Pulma 1987, 243; vrt. Lapsen perusturva..., 1974). Lastensuojelun tehtävä oli koko lapsiväestön yleisen hyvinvoinnin turvaaminen lapsen oikeuksien julistuksen hengessä.

Vastoin ajan vahvaa perhekeskeisyyden eetosta (vrt. Lapsen perusturva..., 1974; KM 1977: 37) kehittämisohjelmassa ilmaistiin huoli sukupolvi-vallan mahdollisesta väärinkäytöstä perheessä, vanhempien rajattomasta vallasta ja oikeuksista lapsiinsa, erityisesti vaikeissa olosuhteissa elävien lasten osalta (Lastensuojelun kehittäminen..., 1977, 29). Järjestö piti lasten oikeuksien epäkohtina esimerkiksi vallitsevia autoritaarisia ja alistavia kasvatusasenteita. Lapsen oikeuteen osallistua omiin asioihinsa viitattiin kuitenkin vain lyhyesti: ”lasta ei riittävästi kuulla häntä itseään koskeissa ratkaisuissa” (Lastensuojelun kehittäminen..., 1977, 2).

Lapset ja ympäristö

Yhteiskunnallisen murroksen, asuin ympäristön ja rakentamisen muutosten myötä keskustelu lasten oikeuksista ja asemasta laajeni 70-luvun kuluessa. Niin lastensuojeluväki kuin muutkin asiantuntijat, kuten arkkitehdit ja psykologit, ryhtyivät pohtimaan lasten oikeuksia ja tarpeita asuin- ja yhdyskuntasuunnittelun näkökulmasta. Lapset ja ympäristö -teemaa siivittivät ruotsalaisesta yhdyskuntatyöstä saadut vaikutteet (ks.

⁶Ohjelmaa olivat edeltäneet liiton ajan kysymyksiin kantaa ottavat ohjelmat koskien mm. lasten päivähoito-, terveys- ja asumispolitiikkaa (ks. Lasten päivähoiton kokonaisuohjelma, 1970; Lasten ja nuorten terveyspoliittinen ohjelma, 1972; Peräinen 1972).

⁷Valmisteilla olevaan ”lapsipakettiin” liittyen ohjelmassa käsiteltiin myös lapsen siviilioikeuksia koskevien avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten eriarvoista asemaa (ks. Lapsen perusturva..., 1974, 117–120).

⁸Liitto ilmoittikin kannattavansa samoja linjauksia kuin perhekeskeisyyden ajatukselle omistautunut sosiaalihuollon periaatekomitea oli toisessa mietinnössään (KM 1973: 86) esittänyt.

esim. Yhdyskuntatyö..., 1977). Lasten oikeudeksi hahmotettiin oikeus kasvaa tukevaan, lapsiystävälliseen asuin- ja elinympäristöön. Ympäristön suunnitteluun ja päätöksentekoon kaivattiin lapsimyönteisiä aikuistoimijoita, kuten arkkitehtejä ja päätöksentekijöitä (esim. Koski 1977; Ahonen 1972). Uudistuksellisempien toimijoiden mielestä lasten itsensä tuli saada osallistua ja vaikuttaa asuinympäristön ja talojen sekä elinympäristön suunnitteluun. Lisäksi lasten tuli saada kertoa mielipiteensä asuin- ja elinympäristöihinsä liittyvistä asioista (Setälä 1973 & 1979).

Ensimmäisinä lasten näkökulmaa ryhtyivät pohtimaan arkkitehdit (ks. Lehti 1969; Peräinen 1972). Asemakaava- ja standardoimislaikoksella aloitettiin vuonna 1968 selvitystyö, jonka tarkoituksena oli aikaansaada lasten leikkipaikkojen mitoittamista ja järjestelyä koskeva rakennustietokortti. Hankkeesta raportoinut arkkitehti Esko Lehti (1969) korosti lasten tarpeiden kuulemistä ja lasten osallistumista kaupunkisuunnitteluun.

Radikaali esimerkki oli Tampereen yliopiston psykologian laitoksen ”Lapset oman leikkipaikkansa suunnittelijoina” -kokeiluprojekti. Suunnitteluryhmään ja projektihaastatteluihin osallistui 3–14-vuotiaita lapsia ja heidän vanhempiaan. Projektissa lapset kertoivat mielipiteitään leikki- ja asuinympäristöistään. Lapsista koostuva suunnitteluryhmä laati projektin vetäjän johdolla kehittämisehdotuksen, joka toimitettiin kunnanhallitukselle. Projektin tuloksena todettiin, että tulisi ”kokeilla lasten systemaattista osallistumista ympäristöään koskevien suunnitelmien laatimiseen, jolloin lasten omasta ympäristöstään antamia arvioita voitaisiin käyttää ohjeellisina lasten ympäristöjä suunniteltaessa” (Setälä 1973, 16, 23–24).

Mannerheimin Lastensuojeluliitto julkaisi psykologiseen ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen perustuvan asumispoliittisen tavoiteohjelman (Peräinen 1972; ks. myös Korppi-Tommola 1990, 229). Väestö- ja terveystieteellisin argumentein ympäristön suunnittelua ja rakentamista lapsimyönteiseksi perusteltiin ”yhteiskunnalle kalliiksi muodostuvien sosiaalisten sairauksien ennalta ehkäisemisenä ja koko ympäristön viihtyvyytekijöiden lisäämisenä” (Peräinen 1972, 3). Lasten oikeudet oli liiton mukaan jätetty vähälle huomiolle: puuttui lapsille osoitettuja tiloja, lapsiperheet elivät ahtaissa asumisolosuhteissa ja kaupunkiympäristö aikuisten asettamien rajoitusten kahlitsi lasten luontaista toimeliaisuutta. Li-

iton asumispoliittinen työryhmä valmisteli myös ”Miten lapsi asuu” -esityksen (Sauro 1977).

Myös lastensuojeluväki, virkamiehet ja kuntien sosiaalityöntekijät käsittelivät lapset ja ympäristö -teemaa. Sosiaalivaltio esitti, että valtioneuvosto asettaisi lasten ympäristöneuvoston, jonka tulisi vaikuttaa lasten ehtojen parantamiseen lapsiystävällisen yhteiskuntapolitiikan ja lapsen perusturvallisuuden ja myönteisen kehityksen hengessä (ks. Pikkujäämä 1975). Laajemminkin oltiin huolestuneita siitä, kuinka lasten etu ja lastenhuollon tavoitteet turvataisiin yhdyskuntasuunnittelussa (esim. Koski 1977; Bardy 1979).

60- ja 70-luvun lapsipoliittisista ideoista monet jäivät elämään. Sukupolvisuhteita rakennettiin uudelle ajattelulle etenkin koulunuudistuksen yhteydessä. Valtion komiteoista koulunuudistustoimikunta oli esityksissään varovainen, mutta kouluyhteistyökomitean ja peruskoulun opetussuunnitelmakomitean myötä esiin nousi sukupolvisuhteiden radikaali demokratisointipuhe. Kouludemokratian edistämisen kannalta keskeisimmässä roolissa oli Suomen Teiniliitto, sillä sen aloite ja toiminta käynnistivät koko prosessin. Käytännössä yhtenä lasten osallistumisen esteenä pidettiin aikuisten puoluepolitiikan tunkeutumista kouluihin. Lyhyen aktiivisen vaiheen jälkeen oppilaiden määräämisvalta – ja tätä myöten osallistumisoikeudet – supistettiin vähiin. Samalla keskustelu kouludemokratiasta unohtui (Alanen & Bardy 1990, 66). Sen sijaan lastensuojelujärjestöjen lapsipoliittiset ohjelmat valmistivat myöhemmille lapsipoliittisille reformeille ideoiden lähteen ja ajatuksellisen perustan (ks. esim. KM 1980: 23). Lapsilainsäädännön uudistuksissa voitiin seurata edeltäneen lapsipoliittisen keskustelun jälkeä. Erityisesti 1990-luvulle tultaessa virisi useita projekteja, joissa keskityttiin kehittämään lasten osallistumista ympäristönsuunnittelussa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa (esim. Horelli & Vepsä 1995).

VALTIOLLISTAMISEN VAIHE – LAPSET OIKEUKSIENSA SUBJEKTEIKSI!

Lasten oikeusaseman uudistaminen

Ensimmäinen virallinen reaktio lasten oikeudellisen aseman uudistamiseksi tapahtui kesällä 1972, kun sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asettama

lainvalmistelulukunta jätti ehdotuksen, jolla au-lapset saatiin tasa-arvoiseen asemaan avioliitossa syntyneiden lasten kanssa esimerkiksi elatusavun turvaamisessa ja omaisuuden perimisessä. Eduskunnalle annettua ehdotusta kutsuttiin ”lapsipaketiksi” (ks. Nuutilainen 1976), jonka tärkein tavoite oli lasten aviottomasta syntyperästä johtuvan eriarvoisuuden poistaminen (Savolainen & al. 1972, 2). Lähes samaan aikaan pantiin vireille myös useita muita lapsen asemaan liittyviä oikeudellisia uudistuksia niin, että vuonna 1973 saatiin todeta: ”lapsen asemaa ja koko perheoikeutta koskeva lainsäädäntö on tällä hetkellä suuressa käymistilassa” (esim. Virtanen 1973, 162–167; Savolainen & al. 1972).

Lapsipaketti tuli voimaan vuoden 1976 lopulla ja sisälsi isyyslain, lain lapsen elatuksesta, perintökaaren sekä avioliittolain ja holhouslain muutoksen. Sen myötä kaikki suomalaiset lapset saivat vihdoinkin syntyperästä riippumattoman oikeudellisen tasa-arvon. Lapsen oikeudellisen aseman sääntely jatkui ja täydentyi 1980-luvulla laila lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lastensuojelulaila ja -asetuksella, jotka tulivat voimaan 1984. Kirsti Kurki-Suonion (1999, 428–429) mukaan näissä prosesseissa syntyi kokonaan uusi oikeudenala, lapsioikeus, ja samalla perheoikeus muuttui yksilöiden perheoikeudeksi. Se tarkoitti, että perheyksikkö menetti määrävän asemansa ja sen sijaan sääntelyn kohteeksi tulivat perheenjäsenten väliset suhteet.

Nämä uudistukset olivat lapsipolitiikan, lasten aseman sekä sukupolvisuhteiden järjestämisen kannalta ratkaisevia askelia, sillä niillä lapsesta tehtiin itsenäinen oikeuksiensa subjekti. Esimerkiksi elatuslaki perusteluineen korosti, että jokaisella lapsella oli oikeus vanhempien olosuhteet huomioon ottaen riittävään elatukseen, jonka määrittämisessä kunkin lapsen tarpeet tuli arvioida hänen yksilöllisen kehitystasonsa mukaisesti. Isyyslain lähtökohtana oli jokaisen lapsen periaatteellinen oikeus isään. 1980-luvun lainsäädännössä samanlainen lapsen henkilöön keskittyvä ja lapsen yksilöllisyyttä kunnioittava sääntelylinja jatkui. Lapsen huollon tarkoituksena asetettiin ”lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti”. Lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa lakiehdotuksessa puolestaan säädettiin seuraavasti (ks. Savolainen & al. 1982): ”Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa

alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella muulla tavoin loukkaavasti.”

Lasten ruumiillisen kurituksen ehdoton kieltäminen oli merkki vahvasta poliittisesta tahdosta vakiinnuttaa entistä tasa-arvoisempi kasvatuskulttuuri ja sukupolvisuhteet. Lisäksi lakiuudistukset edellyttivät lasten mielipiteen huomioon ottamista sekä lasten puhevaltaa asioissa, joille ei aiemmin ollut olemassa lainsäädännön suojaa, kuten päätettäessä lapsen asuinpaikasta ja huoltajuudesta avioeron tai huostaanoton yhteydessä. (esim. Kurki-Suonio 1999, 427–433, 452–454; Savolainen & al. 1982). 1970- ja 1980-luvun uudistusten tuloksena lapset saivat ainutlaatuisina yksilöinä tarpeineen ja toiveineen sellaisen oikeudellisen aseman, jota ei ollut mahdollista sivuuttaa enää sen paremmin yhteiskunnallisissa käytännöissä kuin kodeissakaan.

Lapsen vuosi 1979 – kohti valtiollista lapsipolitiikkaa?

1970-luvun vilkas keskustelu lasten asemasta ja lapsuudesta kulmineitui vuonna 1979 YK:n Kansainvälisen lapsen vuoden viettoon. Lapsen vuosi lisäsi painetta lapsipolitiisiin uudistuksiin. Myös tasavallan presidentti ja eduskunta esittivät toivomuksensa lastensuojelulain uudistamisesta (Pulma 1987, 244). Toimet lasten aseman ja oikeuksien kehittämiseksi voimistuivat järjestöjen, kuntien ja valtion taholla. Lastensuojeluväen, kuntien sosiaalityöntekijöiden ja muiden lasten ja nuorten asioista kiinnostuneiden asiantuntijoiden ja virkamiesten (ks. esim. Lapsen vuoden vietto..., 1979) sekä lastensuojelujärjestöjen piirissä odotukset lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä perhepolitiikan kehittämisestä olivat suuret.

Lapsen vuoden valmistelua varten valtioneuvosto asetti Kansainvälisen lapsen vuoden Suomen komitean⁹. Komitea valmisteli vuoden aikana lapsen aseman ja oikeuksien parantamista koskevan tavoiteohjelman, jonka painopisteiksi määritettiin perhe ja työ, asuminen ja ympäristö sekä haavoittuvissa olosuhteissa elävät lapset ja nuoret. Neljäsatä kuntaa asetti oman lapsen vuoden toimikuntansa, jonka työskentelyyn osallistui

⁹Lapsen vuoden Suomen komiteaan kuului kouluyhteistyökomitean ja kouludemokratiatyöryhmän työskentelyyn osallistuneita henkilöitä, kuten Marianne Laxén, Jaakko Itälä ja Erkki Aho.

aikuisjäsenten, lähinnä lasten ja nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten, ohella lapsijäseniä. (KM 1980: 23.) Valtion komiteoista lapsi- ja nuorisopoliittisia mietintöjä valmistelivat lisäksi mm. lastenkulttuuritoimikunta (1979), parlamentaarinen nuorisokomitea¹⁰ (1979) ja päivähoidon kasvatustavoitekomitea (1980).

Lapsen vuoden komitea pohti lapsen asemaa ja oikeuksia lapsi- ja perhelainsäädännön, perhe- ja työelämän yhteensovittamisen, asumisen ja ympäristön, lastenkulttuurin, kotikasvatuksen, koulu- ja päiväkotikasvattajien tukemisen ja ”haavoittavissa olosuhteissa ja elämäntilanteissa elävien” lasten osalta. Komitea piti tärkeänä lapsen asemaa koskevan tarkastelun toteuttamista kaikilla hallinnon aloilla ja ehdotti päätöksentekoprosessin kehittämistä lapsen asemaa selvittävän ja oikeuksia vahvistavan, eri hallinnonaloille ulottuvan seurantajärjestelmän avulla (KM 1980: 23; ks. myös Bardy 1982). Komitean mielestä lapsipolitiikkaa tuli toteuttaa valtiojohtoisesti. Komitean ajatuksena oli, että koska lapsen asemaan vaikutetaan kaikilla elämän- ja hallinnonaloilla tehtävin ratkaisuin, niin lapsi- ja perhepolitiikka tulee ottaa tarkastelukulmaksi koko yhteiskuntapolitiikkaan. Näin komitea hahmotteli samantyyppiseen ideaan perustuvaa lapsipoliittista linjausta kuin Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Lastensuojelun Keskusliitto olivat aiemmin kaailla. (KM 1980: 23, 25, 75).

Komitean kokonaisvaltaisesta ja ”lapsilähtöisestä” otteesta huolimatta lasten oikeutta osallistua elämäolosuhteitaan koskeviin suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin käsiteltiin vain lastensuojelutoimenpiteiden kannalta. Vuoden satoa arvioidessaan komitea oli osittain pettynyt, sillä etenkin lapsilainsäädännön alueella ei ollut edistytty. Komitean laskujen mukaan vuoden aikana julkaistiin kuitenkin tuhansia kirjoituksia lasten asioista, joidenkin mielestä jopa kyllästymiseen asti (KM 1980: 23, 53–60).

Lapsen vuoden innostamana lastensuojelujärjestöt, kuntien sosiaalityöntekijät sekä muu las-

tensuojeluväki ottivat runsaasti kantaa lasten ja lapsiperheiden aikalauskysymyksiin. Kansainvälisen lapsen vuoden lapsen oikeuksien ilmapiiri vaikutti myös siihen, että lastensuojelujärjestöt havahtuivat huomaamaan lasten pahoinpitelyt¹¹. Lapsen vuosi kiihdytti myös keskustelua lasten oikeuksista asuinympäristönsä tasa-arvoisina käyttäjinä ja yhdyskuntasuunnitteluun osallistuvina ja vaikuttavina toimijoina (KM 1980: 23, 118–123; Allas 1982). Komitean sihteerinä työskennelleen Marjatta Bardyn (1987) mukaan vasta lapsen vuonna lapsi ja nuori itsessään tulivat ensi kerran perhepolitiikan rinnalle. Lapsen vuoden Suomen komitean esitykset valmistivat pohjaa lapsilainsäädännön uudistuksille ja 80-luvun lapsipolitiikan kehittelyille. Lastensuojelutoimikunta 1982:n työskentelyyn osallistui useita samoja henkilöitä kuin lapsen vuoden komiteaan, ja näiden henkilöiden myötävaikutuksella ajatus valtiollisesta lapsipolitiikasta levisi.

Lastensuojelulaki: lapsipolitiikka kuuluu kunnille

Lastensuojelulain valmistelun lähtökohtana oli saada aikaan sellainen lapsipolitiikan toimeenpanojärjestelmä, jossa lasten hyvinvoinnin kysymykset ovat kaikki hallinnon tasot lävistävä jaettu huoli ja toimenpiteiden kohde. Eri hallintokuntien yhteistyön sujuvuuden edistämiseksi sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen ehdotettiin lapsi- ja perheasiain neuvostoa sekä aluehallintoon lasten asemaa vahvistavia yhteistyöelimiä. Ehdotukset eivät toteutuneet, mutta sen sijaan lastensuojelulaki (1984) velvoitti kunnat hallintokuntarajat ylittävään työotteeseen. Lisäksi se delegoi paikallisen lapsiasiamiehen tehtävät niihin perehdytettävälle lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Myöhemmin sosiaalityöntekijöiden roolia lapsen edun valvojina terävöitettiin vielä lasten-

¹⁰Valtioneuvoston 1977 asettama parlamentaarinen nuorisokomitea piti lapsi- ja nuorisopoliittikan ihanteellisena tavoitteena yhteiskuntapolitiikan suuntaamista ja kehittämistä lapsi- ja nuorisokeskeisesti. Komitea ehdotti lapsi- ja nuorisopoliittisen neuvottelukunnan perustamista valtioneuvoston kanslian alaisuuteen. (KM 1980: 61; vrt. Lapsen perusturva..., 1974; vrt. myös Lastensuojelun kehittäminen..., 1977.)

¹¹Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjesti 1982 ”Älä lyö lasta” -kampanjan (Pulma 1987, 244) ja julkaisi aiheeseen liittyvää tutkimustietoa (ks. esim. Santasalo & Santasalo 1979). Lastensuojelun Keskusliitto painautui myös lasten pahoinpitely -teemaan (ks. esim. Peltoniemi & Honkavaara 1981). Suomen Unesco-toimikunnan yhteiskuntatieteiden jaoston ”Lapsi – yhteiskunta – lainsäädäntö” -seminaarissa 1979 asiantuntijat käsitelivät lapsen vuoden tiimoilta lapsiin ja lapsiperheisiin liittyviä kysymyksiä, kuten lastenkulttuuria, lapset ja väkivalta -teemaa sekä lapsilainsäädännön kehittämistarpeita (ks. Mitchell 1980).

suojelulain muutoksella, joka velvoitti sosiaalityöntekijät avustamaan ja ohjaamaan lasta avun saamisessa (Lapsipoliittisen..., 1994, 38–39). (KM 1985: 7, 7–9, 12–17.)

Sosiaalityöntekijöiden sekä poliittisten päättäjien työvälineiksi kaavailtiin lasten ja nuorten elinolojen seuranta sekä kuntakohtaisia lastensuojelun kehittämisohjelmia. Ohjelmissa piti määritellä ne toimenpiteet, joilla kasvuoloja seurataan, nimetä vastuutahot sekä yhteistyön tavat kunnan eri hallintokuntien välillä. Näillä järjestelyillä uskottiin päästävän tyydyttävään lapsipoliittikkaan ilman erityistä valtakunnallista lapsiasiamiestäkin. Asiasta käytiin paljon keskustelua, sillä Norjassa lapsiasiamies oli vastikään asetettu lasten edunvalvonnan avainhenkilöksi. Suomessa ajatusta lasten edun yleisestä asianajajasta vastustettiin. (KM 1985: 7, 12–17, 110–116.)

Kenties merkittävin avaus sisältyi niihin lastensuojelulain ja -asetuksen säädöksiin, jotka velvoittivat kuntia huolehtimaan lasten elin- ja kasvuolojen sekä lasten kasvatusta tukevien palvelujen kehittämisestä. Ideana oli ensinnäkin monien sektorien yhteistyö: sosiaalitoimen oli määrä tuottaa tietoa lasten kasvuolojen kehityksestä, jonka muut hallinnonalat ja ”yhteisöt” sitten ottivat huomioon päätettäessä kunnan elinoloista. Toiseksi lasten ongelmia ehkäiseväksi tukijärjestelmäksi asetettiin sosiaali- ja terveyspalvelut, niin että myös lasten vanhemmille tarkoitetuissa palveluissa tuli lain mukaan kantaa huolta lasten hyvinvoinnista ja tukea kotikasvatusta. Palvelujärjestelmän tehtäväksi uskottiin myös lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisten tuen tarpeiden tunnistaminen. (KM 1982: 67, 55–57.)

Lastensuojelulain säädöksillä pyrittiin viemään kunnallisiksi käytännöiksi monet niistä lapsen sosiaalisen ja poliittisen aseman parantamista koskeista ideoista, jotka lapsen vuoden 1979 komitea oli mietinnössään (KM 1980: 23) tiivistänyt lapsipoliittisiksi toimenpide-ehdotuksiksi. Monet ideoista olivat edeltäneen vuolaan kansalaiskeskustelun hedelmiä, joihin oli lisätty lapsen muuttunutta oikeusasemaa koskeva näkökulma. Lapsen vuoden komitea oli esittänyt, että korkean tason virkamiehet pohtisivat vuosittain eri hallinnalojen korkean tason yhteistyötä sekä lasten asemaa¹² valtioneuvoston kanslian koordinoimina, mutta

ehdotus ei saanut kovinkaan innostunutta vastaanottoa eri ministeriöissä. Valtiovarainministeriö ei pitänyt ehdotusta edes tarkoituksenmukaisena, joten jatkotoimet delegoitiin sosiaali- ja terveysministeriölle. (KM 1985: 7, 9–12.)

Lastensuojelulaki ei velvoittanut valtiota, työnantajia tai maanomistajia tai muitakaan tahoja hoitamaan omaa osuuttaan lasten ja nuorten kasvuolojen kehittämiseksi. Lakia valmistellut toimikunta oli käsitellyt näitäkin lapsipoliittikan ulottuvuuksia. Lisäksi se teki ehdotuksia, joiden tarkoitus oli suojata lapsia liialta kaupallisuudelta, aikuiskeskeiseltä rakentamiselta sekä liian pitkiltä vanhempien työajoilta. Toisaalta nämä ehdotukset eivät olleet toteutettavissa lastensuojelulain kautta, vaan esimerkiksi maankäyttöä ja rakentamista sääntelemällä tai työmarkkina- ja kuttajapoliittisin päätöksin, joita ei käytännössä juuri tehty. Toimikunta esitti yhteistyövelvoitetta rakentajien ja maankäytön suunnittelijoiden sekä sosiaalitoimen välille tavoitteena fyysisten perusedellytysten luominen lapsiystävällisille alueille ja lähiyhteisöille (ks. KM 1985: 7, 51–56, liite 1). Tavoitteena oli lasten etu kaikkea yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa lävistävänä periaatteena, mutta toisin kuin edellisellä vuosikymmenellä – nyt aikuisten suulla ja edustamana.

Lastensuojelulla tehtiin politiikkaa myös lastensuojelutoimenpiteiden kohteeksi joutuvien lasten osalta säätämällä heidän puhe- ja itsemääräämisvallastaan. Lain lapsille ja nuorille turvaama puhevalta ja osallistuminen rajoittuu lapsen tai nuoren henkilökohtaista elämää koskeviin ratkaisuihin. Lasten myötämääräämisoikeutta jouduttiin 1990-luvun alussa laajentamaan lasten oikeuksien yleissopimuksen ratifioinnin yhteydessä, sillä laki ei kaikilta osin täyttänyt kansainvälisen sopimuksen vaatimuksia. Lastensuojelulain muutosten myötä 15 vuotta täyttäneet saivat täyden puhevallan ja 12–14-vuotiaiden itsenäisiä toimintamahdollisuuksia lisättiin, mutta lopputulos lapsen muutoksenhakuoikeuksien, asioiden vireille panemisen ja kuulemisen suhteen on epäjohdonmukainen ja käytännössä vaikeasti hahmotuva, sillä myös alle 12-vuotiaista lasta tulee lain mukaan kuulla päätettäessä esimerkiksi hänen sijaishuollostaan (Lapsipoliittisen ..., 1994, 39–40).

Valtiollistamisen vaiheessa valtio otti huolekseen lasten oikeusaseman ja sukupolvisuhteiden uudelleenjärjestämisen siten, kuin kansainväliset sopimukset ja sovitut pohjoismaiset lapsipoliittikan linjaukset edellyttivät. Lasten osallistumisoi-

¹²Myös parlamentaaraisella nuorisokomitealla (KM 1980: 61) oli samanlaisia ehdotuksia.

keuksien ja kuulemisjärjestelyjen suhteen Suomessa omaksuttiin muita Pohjoismaita konservatiivisempi linja: suomalaisten lasten ja nuorten ei katsottu tarvitsevan omaa edunvalvojaa. Kansalaisaktiivit, järjestöt ja kunnat saivat kokea karvaan pettymyksen, sillä valtio asetti materiaalsen lapsipolitiikan kehittämisvastuun lähes yksin omaan kunnille. Käytännöllisen lapsipolitiikan edistäjänä 1980-luvun valtio oli näköalaton ja vetäytyvä. Se rajasi omaksi osuudekseen suomalaisten lasten oikeusasemasta huolehtimisen. Kuntatasolla lapsipolitiikka jäsenyi osaksi kunnallista sosiaalipolitiikkaa ja lastensuojelun valtakunnallista suunnittelujärjestelmää, jota valtionhallinto koordinoi sosiaali- ja terveydenhuollon viisivuotissuunnitelmin. Kuntahallinnossa lapsipolitiikka ei tässä suurten lainmuutosten (esim. SVOL) vaiheessa kuitenkaan saanut mitään erityistä huomiota. Suurta järjestelmämuutosta seuranneessa kuntahallinnon ja -talouden murroksessa se saattoi jäädä jopa huomaamatta.

UDELLEENORIENTOITUMISEN VAIHE – KUNNALLINEN LAPSIPOLITIikka JA LASTEN OSALLISTUMINEN

Valtakunnan tason lapsipolitiikan näköalattomuus ja hiljaisuus jatkuivat 1990-luvulla. Valtioneuvoston lapsipoliittinen selonteko eduskunnalle jäi vuosikymmenen merkittävimmäksi valtiollisen lapsipolitiikan asiakirjaksi. Siinä arvioitiin lastensuojelulain toteutumista ja lapsipolitiikan tilaa ja tehtiin ehdotuksia, joista vain osa eteni toimenpiteiksi saakka. Hiljaisuutta selittänee se prosessi, jonka Raija Julkunen (2001) on nimenyt sosiaalipolitiikan suunnanmuutokseksi. Valtion tasolla politiikan muutos näkyy esimerkiksi valtiopäiväasiakirjoista. Puhe lapsista ja nuorista kansanedustajien raha-asia- ja toivomusaloitteissa väheni merkittävästi vuosien 1990 ja 1997 välisenä aikana ja hallitusohjelmissa tapahtui samansuuntainen muutos. Lapsiperheiden tukemisen politiikasta sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä siirryttiin syrjäytymisen estämiseen yksilöiden oman toiminnan kautta. Käänne aktivoivaan, yksilökohtaiseen sosiaalipolitiikkaan oli radikaali katkos koko sodanjälkeisessä perhepolitiikassa. 1990-luvun lopun hallitusohjelmassa ei näy merkkiäkään lasten henkilökohtaisten oikeuksien turvaamisesta tai Suomen sitoumuksesta huolehtia lasten hyvinvoinnista kokonais-

valtaisesti siten, että heillä on oikeus voimavaroihin, oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä tarpeelliseen suojeluun. (Ks. Suominen 1998, 14–21, 60–62.)

Samaan aikaan kuntien toiminnan reunaehdot mullistettiin uudella kuntalailla, ohjaavat keskusvirastot lakkauttamalla ja aluehallintoa uudistamalla. Kunnista tuli vahvan itsehallinnon yksiköjä, joilla säilyi peruspalvelujen ja kansalaisten hyvinvoinnin tuottamisen velvoite, mutta uusien aattein. Entisten tilalle omaksuttiin uudet johtamisen opit sekä kunnan toimintojen supistaminen, yksityistäminen ja markkinoistaminen. Palvelujen tason varmistaminen siirtyi keskusvirastolta kuntalaisille, joiden asemaa vahvisti kuntalain vaatimus kuntakansalaisten osallisuudesta ja mahdollisuudesta vuorovaikutukseen. Samaan aikaan laman kriisitunnelmissa monet kunnat lomauttivat opettajia, supistivat lasten palveluja ja vähensivät sosiaalityöntekijöiden määrää, mikä yhdessä työttömyyden ja muiden sosiaalisten ongelmien kasvun kanssa aiheutti ennennäkemättömät asiakasjonot (ks. Salmi & al. 1996). Seurauksena oli lasten asiamiehiksi valtuutettujen sosiaalityöntekijöiden työtahdin kiristyminen äärimmilleen. Lasten edunvalvonta yksilötasolla oli enin, mihin ammattikunta näissä olosuhteissa kykeni, eikä lapsipolitiikasta muistuttavia tahojaakaan laman oloissa juuri ollut.

Paikallinen toiminta viriää

Kunnalliseen lapsipolitiikkaan herättiin vasta 1990-luvun lopussa, kun Suomen Kuntaliitto valmisti kunnille suositusluonteisen lapsipolitiikan ohjelman ja strategiat vuoteen 2015 asti. Se perusteli aloitteellisuuttaan kuntalain myös lapsia koskevilla osallisuus- ja vuorovaikutusvelvoitteilla sekä yhteisöllisyyden edistämällä, lapsiin investoimisen hyödyllisyydellä ja lasten sosiaalisten valmiuksien ja omanarvontunnon kehittämisellä. Tavoitteena on eri hallinnonalat yhdistävä sitoutuminen kunnan kehittämiseen lasten ja nuorten näkökulmasta (Eläköön lapset..., 2000). Tehtävä on tärkeä, sillä Suomen tuorein määräaikaisraportti lasten oikeuksien edistymisestä sai runsaasti kriittistä palautetta kuntien välisten erojen lisääntymisestä ja lasten eriarvoistumisesta palvelujen suhteen.

Kuntaliiton ohjelman tavoitteet näyttävät varsin samanlaisilta kuin ne, joita työstettiin lastensuojelulakia valmisteltaessa. Lastensuojelutoimi-

kunta asetti tavoitteeksi sellaisen toimeenpano-järjestelmän, jonka avulla lasten hyvinvoinnin kysymykset ovat kaikkia hallinnon tasoja lävistävä jaettu huoli ja toimenpiteiden kohde (Lapsipoliittisen..., 1994). Kuntaliitto puolestaan määrittelee lapsipoliittikan toiminnaksi, jonka piiriin kuuluvat kaikki yhteiskunnalliset päätökset ja linjaukset sekä käytännön toimet, joilla vaikutetaan lasten ja nuorten yhteiskunnalliseen asemaan, oikeuksiin ja hyvinvointiin (Eläköön lapset..., 2000). Lastensuojelutoimikunta 1982:n ja Kuntaliiton ajattelutavassa on kuitenkin yksi merkittävä ero: Kuntaliiton ohjelmassa korostetaan asioiden lähestymistä lasten näkemysten ja kokemusten kautta.

On mielenkiintoista, että vaikka lasten osallistuminen julkisiin instituutioihin tuli keskustelujen ja toiminnan kohteeksi yli 30 vuotta sitten, niin se katosi ja palasi julkiseen keskusteluun vasta 1990-luvun lopulla. Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman taustamuistiossa (ks. Näkökulmia lapsipoliittikkaan, 1998) lasten osallistuminen rajoittuu lähinnä yhdyskuntasuunnittelun ja elinympäristön kehittämishankkeisiin. Varsinaisessa lapsipoliittisessa ohjelmassa (Eläköön lapset..., 2000) lasten osallistuminen on kattavammin esillä ja samalla tuodaan esiin lasten osallistumisen haastavuus aikuisille. Osallistuminen on lapsen oikeuksista vähiten kehittynyt: se vaatii aikuisilta uutta asennoitumista, lasten ottamista huomioon itsenäisinä subjekteina ja aktiivisina toimijoina – eikä vain yhteiskunnan tulevina jäseninä, vaan jo olemassa olevina ja toimivina kansalaisina.

Lasten osallistumisen mahdollistajat

Lasten ja nuorten osallistumista edistäviä hankkeita on alkanut hiljalleen viritä ympäri Suomen. Useimpien osallistumismallien kehitystyö on saanut alkunsa lapsen oikeuksien sopimuksen ja aivan viimeksi Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman innoittamina¹³. Kuntaliiton ohjelmassa lasten osallistumista toteuttavina toimijatahoina pidetään kunnan eri hallintosektoreita. Lisäksi ohjelmassa todetaan, että lapsipoliittikkaa tulee kehittää monien eri toimijoiden yhteistyönä. (Eläköön lapset..., 2000.) Esittelemme seuraavaksi kaksi lasten

osallistumista edistävää hanketta¹⁴, joilla on erilaiset taustayhteisöt mutta yhteinen pyrkimys.

Helsingin kaupungin *Hesan Nuorten Ääni -kampanja* kohdistuu peruskouluikäisiin oppilaisiin, ammattioppilaitoksiin, lukioihin sekä nuorisotyön piirissä toimiviin nuoriin. Kampanjan esikuvana on norjalaisen Porsgrunnin kunnan kehittämä lasten ja nuorten osallistumismalli (ks. Lillestoel 1998). Kampanjaa toteuttavat nuorisoasiainkeskus ja opetusvirasto. Kouluissa toimintamuotoina ovat tulevaisuusverstaat ja oppilaskuntatoiminnan kehittäminen, nuorisotaloissa puolestaan talodemokratia-hankkeet, erilaiset projektit, tyttötyö jne. Koko kaupungin tasolla lasten ja nuorten osallistumisareenoina toimivat ylipormestarin kokous ja avoimet foorumit. Lisäksi nuorisoasiainkeskus kouluttaa nuorisotyöntekijöitä, opettajia ja päättäjiä lasten osallistumisen kehittämiseen. Kouluissa opettajat päättävät, lähteekö koulu mukaan hankkeeseen. Varsinainen oppilaiden osallistuminen tapahtuu jokaisella luokalla toteutettavan tulevaisuusverstaan kautta, eli luokka työstää ehdotuksen oman kouluympäristönsä parantamiseksi. Kaikki oppilaat ovat velvoitettuja osallistumaan tulevaisuusverstaan toimintaan. Lisäksi jokaiselta luokalta äänestetään kaksi oppilasta oppilaskuntaan, jolle luokkien työstämät ehdotukset viedään. Oppilaskunta puolestaan äänestää koko koulun yhteisen ehdotuksen. Koulujen ehdotuksia käsitellään ylipormestarin kokouksessa. Kokous pidetään syyslukukauden aikana ja sitä johtaa ylipormestari oppilaskuntien jäsenten toimiessa valtuutettuina. Ylipormestarin kokouksessa on kaikkien koulujen kesken jaettavana miljoona markkaa oppilaiden esittämiin hankkeisiin. Tulevaisuusverstaaiden lisäksi tavoitteena on kehittää oppilaskunnan toimintaa oman koulun sisällä, esimerkiksi ottamaan kantaa koulun sääntöihin. Lisäksi toimintana ovat syksyisin järjestettävät Avoimet Foorumit, joihin kutsutaan oppilaskunta-, järjestötoiminta- ja nuorisotalonuria keskustelemaan. Paikalla ovat kaupungin viranhaltijat ja päättäjät. Foorumit ovat alueellisia ja ne järjestetään kerran vuodessa.

Lapset asiantuntijoiksi -projekti toimii Jyväskylä-

¹³Ensimmäinen kunnallinen lapsipoliittinen ohjelma hyväksyttiin Keuruulla vuonna 1995.

¹⁴Muita lapsia ja nuoria osallistavia hankkeita ovat esim. Tampereen LOVE-projekti, Kempeleen pikkuparlamentti, Jyväskylän maalaiskunnan ja kaupungin Nuorten Ääni -projekti.

lässä Kortepohjan ja Keljonkankaan lähiöissä ja sen kohdeyleisönä ovat ala-asteikäiset lapset. Projektin taustayhdistyksenä toimii Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry., joka sai rahoituksen RAY:ltä. Projektilla on yksi palkattu työntekijä. Tavoitteena on muodostaa lasten kanssa yhdessä työskentelemällä alueellinen toimintamalli, jonka avulla lapset pääsevät osallisiksi ja vaikuttamaan asuinalueen suunnitteluun ja kehittämiseen. Lasten osallistumisessa tärkein toimintamuoto on kouluissa toimiva lapsiparlamentti, jonka varsinaista muodostamista edelsi työskentely lapsista kootun suunnitteluryhmän kanssa. Ryhmä määritteli parlamentin kokoonpanoa, aikatauluja sekä muita toiminnan rakenteita. Parlamentti kokoontuu koulun tiloissa heti koulupäivän jälkeen kerran viikossa lasten suunnitelmien mukaisesti. Kokous kestää yleensä tunnin. Lapsiparlamentti saa ideoita koulun muilta oppilailta ja henkilökunnalta lasten tekemien idealaatikoiden välityksellä. Ideoita otetaan vastaan myös opettajilta, muilta viranhaltijoilta, asukasyhdistykseltä sekä alueen asukkailta. Lapset päättävät keskenään, mitä ideoista ryhdytään panemaan toimeen. Lapsiparlamentissa vireillä olevista asioista informoidaan koulun käytävillä olevien ilmoitustaulujen kautta. Kevään 2002 aikana projektityöntekijä työstää yhdessä lasten ja alueen aikuisten kanssa mallia, jonka avulla parlamenttitoiminta voi jäädä elämään alueiden kouluihin projektin päättymisen jälkeenkin.

Esitelyjen mallien taustalla on kaksi varsin erilaista lasten osallistumista toteuttavaa toimijatahoa – suuren pääkaupungin hallintokunnat ja pieni yhdistys. Helsingissä nojaututaan vahvasti lähidemokraattisiin osallistumistapoihin sekä niiden opettamiseen. Sitä voidaan pitää eräänlaisena demokratiamallina. Sen vahvuutena ovat ensinnäkin kattavuus ja jatkuvuus. Malli saavuttaa koulujen kautta suuren osan lapsista ja nuorista, ja toiminnan jatkuvuus on suhteellisen turvattu, koska kaupunki on siihen sitoutunut. Toiseksi mallia on helppo soveltaa kouluissa ja kuntaympäristössä, koska se perustuu jo olemassa oleviin rakenteisiin ja sukupolvisuhteisiin. Ongelmallista demokratiamallissa on sen valmius. Malli on aikuisten luoma ja neuvottelema, eikä lapsilla ole mahdollisuutta vaikuttaa osallistumisen rakenteisiin tai aikatauluihin. Lisäksi lasten osallistuminen on pakollista, kuten esimerkiksi velvollisuus tulevaisuusverstastyöskentelyyn. Pakko osana osallistumista on hämmentävää. Ongelmallis-

ta on myös se, että lasten osallistumisen rakenteet ovat ikään kuin kopio aikuisten mallista. Lapsille ominaiset toimintatavat (esim. rutiinit, leikki) jäävät osallistumisen ulkopuolelle, sillä niitä pidetään tällaisessa toimintamallissa toisarvoisina. Lasten osalta tämä rajoittaa sellaisen vuoropuhelun muodostumista, jossa lapset kykenevät määrittämään oman toimintansa ehtoja. Voidaan myös kysyä, tarjoaako se lapsille riittävästi tilaa jäsentää omaa identiteettiään sellaisella tavalla, joka mahdollistaa aidon sukupolvien välisen neuvottelun.

Nimeämme Jyväskylän mallin rakennekriittiseksi, koska siinä lapset voivat vaikuttaa oman osallistumisensa tapaan ja sisältöön. Malli tarjoaa tilaisuuden aikuisdemokratian ratkaisujen kritiikkiin. Lapsilla on alusta saakka mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten heidän oma osallistumisensa tapahtuu ja miten asioita työstetään. Toiminta on jatkuvaa, tiivistä ja tapahtuu lasten neuvottelemien rutiinien kautta. Toiminta on lisäksi vapaaehtoista siten, että lapsilla on halutessaan oikeus vetäytyä toiminnasta. Lapset myös osallistuvat sen määrittämiseen, miten lapsiparlamentti jatkuu ja millaisena osallistuminen kouluihin vakiinnutetaan. Rakennekriittisellä mallilla on silti omat ongelmansa. Mallin toteuttaminen on työlästä, koska sitä joudutaan työstämään useassa vaiheessa yhdessä lasten kanssa. Tämän vuoksi mallin vakiinnuttaminen koulun olemassa oleviin rakenteisiin ja vallitseviin sukupolvisuhteisiin on työlästä. Malli vaatii myös aikuisilta, viranhaltijoilta ja päättäjiltä uudenlaista ajattelua sekä halua asettua kyseenalastamaan vallitsevia sukupolvisuhteita. Tämä on iso haaste, ja se saattaa johtaa lasten osallistumisen tyrmäämiseen.

Lasten ja nuorten osallistuminen on viime vuosina ollut yhä enemmän esillä. Julkinen keskustelu on usein pelkistynyt huolestuneeksi aikuispuheeksi lasten ja nuorten epäsosiaalisesta käytöksestä, pahoinvoinnista tai kiinnostumattomuudesta poliittista toimintaa tai yhteiskunnallisia kysymyksiä kohtaan (esim. Buckingham 2000; Eskelinen & Kinnunen 2001; Strandell 2001). Tämän huolen seurauksena lasten kasvattaminen osallistumiseen ja demokraattiseen toimintaan on noussut erilaisten hankkeiden ja tutkimusten aiheeksi (esim. Flöjt 1999; Kyttä 1999; Suutarinen 2000). Demokratiaan kasvattamisen lisäksi Kuntaliiton lapsipoliittisessa ohjelmassa painotetaan lasten näkemysten ottamista huomioon myös makrotasolla, lisäksi korostetaan eri toimijoiden

yhteisen oppimisprosessin ja vuoropuhelun tärkeyttä lasten asemaa edistettäessä (Eläköön lapset..., 2000, 9). Vuoropuhelun haastavuus tulee esiin, kun tarkastellaan pääkaupungin hallinnon ja pienen järjestön tapoja toteuttaa lasten osallistumista. Demokratiamallissa vuoropuhelulle on alusta saakka asetettu rajat aikuisten toimesta. Rakennekriittinen malli puolestaan rakentaa lapsipolitiikkaa osana kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten verkostoja korostaen, että vuorovai- kuttaisen osallistumisen edellytys on sellaisen dia- login kehittäminen, jossa myös aikuisten organi- saatiot ovat valmiita muuttumaan (esim. Alanen 1997; Kyttä 1999).

JÄLKITEOLLISEN HYVINVOINTIVALTION LAPSIPOLITIIKKA KOHTI

Tarkastelumme osoittaa, että meillä on monia hy- viä ideoita ja kokemuksia kunnallisen lapsipoli- tiikan rakentamista ajatellen. Nykyajan mitta- puulla 1970-luvun lapsipoliittiset ideat olivat var- sin edistyksellisiä, sillä lasten nykyisiin oikeuksiin verrattuna niistä puuttuivat vain lasten kuule- mista, itse- ja myötämääräämisoikeutta koske- vat asiat. Koulu- ja ympäristökysymyksissä lapsil- le ja nuorille kaavailtiin mahdollisuuksia vaikut- ta elinympäristöönsä sekä lapsia ja nuoria kos- keviin yhteiskunnallisiin päätöksiin; ne tulivat osaksi lapsipolitiikkaa vasta parikymmentä vuot- ta myöhemmin. Kansainvälisen lapsen vuoden 1979 Suomen komitean loppuraportissa ideoin- ti koottiin eri tahoille osoitetuiksi toimenpide- suosituksiksi. Se lienee ollut valtiollisen lapsipoli- tiikkamme huippuhetki.

Valtion lapsipoliittisen aktivismin vahvin jälki jäi lopulta niihin lastensuojelulain säädöksiin, jot- ka velvoittavat kunnat seuraamaan lasten elinolo- jen kehitystä ja tuottamaan kotikasvatusta ja lasten hyvinvointia tukevia palveluja, jos ei oteta lukuun lapsen oikeusasemaa koskevia uudistuksia. Vastuu kunnallisen lapsipolitiikan toimeenpanosta an- nettiin valtion ohjaamien sosiaali- ja terveyden- huollon viisivuotissuunnitelmien kaitsemina so- siaalilautakunnille, erityisesti kuntien sosiaali- työntekijöille, joille kuului myös lastensuojelun piirissä olevan lapsen edunvalvonta. Kun sosiaali- työntekijöillä ei ollut mitään mahdollisuuksia ryh- tyä työhön eikä valtio vastannut sille asetettuihin odotuksiin, seurasi pitkä hiljaisuus. Kunnalliseen lapsipolitiikkaan herättiin vasta uuden vuositu-

hannen alussa. Kuntien on määrä laatia lapsipo- liittiset ohjelmansa vuoteen 2005 mennessä. Toi- meen on jo ryhdytty 115 kunnassa (Bardy & al. 2001, 157), mikä tarkoittaa aiemmin valtiojoh- toiseksi hahmotellun lapsipolitiikan paikallista kir- joittamista ja toimeenpanemista.

Kun Kuntaliitto on asettanut kunnallisen lap- sipolitiikan tavoitteeksi lasten ja nuorten aidon kuuntelemisen, on samalla palattu lapsipolitiikan alkuperäiseen ideaan. Sen mukaisesti politiikan tekeminen tapahtuu yhdessä lasten ja nuorten kanssa. Toisin sanoen se on jotakin, joka rakentuu paikallisesti lasten ja aikuisten yhteisenä projekti- na. Kansalaistoiminnasta tiedämme, että siitä tu- lee todellista ja toimijoille merkittävää vasta sit- ten, kun se mahdollistaa yhteisten kokemusten ja- kamisen, yhteisen ymmärryksen kokoamisen sekä luo tilaa toimijoiden jaetun identiteetin kehity- tymiselle. Lisäksi tavoitteeseen työskentelyyn pyr- kivä ryhmä tarvitsee yhteisessä toiminnassa syn- tyvän, toimintaa suuntaavan ja sille merkityksen antavan eettisen tai poliittisen vision (esim. Leonard 1997).

Lapsipolitiikan toimeenpanossa on uuslibera- lismien ajassa toimiville kuntien virkamiehille ja poliitikoille haastetta kerrakseen, sillä lasten tai nuorten aitoon kuulemiseen perustuvat osallista- vat toimintamuodot eivät ole jäännöksittävästi sovitettavissa aikuiskeskeisten hyvinvointi-institu- tioiden tai paikallishallinnon periaatteisiin, kuten edellä osoitimme. Eikä lasten osallistami- nen myöskään ole tällä erää ”ajan hengen” mu- kaista. Sosiaalitoimi ja koulu ovat esimerkkejä moderneista instituutioista, joiden toimintalogi- kkana on vastata ennalta normeerattuihin las- ten ja nuorten tarpeisiin ennalta määritellyin re- surssein ja taidoin. Niissä toimivat ammattilaiset edustavat erikoistunutta osaamista erikoistuneel- la alallaan. (Vrt. Leonard 1997, 96–99.) Sektori- hallinnon ja erikoistuneen ammattiosaamisen nä- kökulmasta lapsipolitiikan kokonaisvaltaisuus on monella tavalla ongelmallista.

Yksilönvapautta ja individualismia korostava aika yhdistyneenä teollisen modernin ajan jäl- keensä jättämiin rakenteisiin ei tarjoa otollista maaperää emansipatorisille hankkeille (Anttonen & Sipilä 2000, 268–269). Siksi arvelemmekin, että lapsipolitiikan paikallisiin malleihin siirty- minen lasten osallisuuden muotojen etsimisessä ja toteuttamisessa on monissa kunnissa mahdollista vain, jos mukaan saadaan järjestöjä ja lasten oi- keuksien periaatteisiin sitoutuneita kolmannen

sektorin aktivisteja. Silloin kunnan tehtäväksi jäisivät lapsipolitiikan resurssien ja toimintaedellytysten turvaaminen sekä sisällöllisen autonomian antaminen toimijoille – lapsille, nuorille sekä niille aikuisille, joiden työtä motivoivat sukupolvi-suhteiden uudelleen neuvottelu, vähempivaltaisten näkökulmaan sitoutuminen ja lasten oikeudet (vrt. Leonard 1997, 169–175).

Jälkiteollisen hyvinvointivaltion lapsipolitiikka voisi olla järjestely, jossa kunnallinen virkamies-toiminta ja lapsen oikeuksien motivoima järjestöllinen toiminta ja liike lomittuvat ja muodostavat yhdessä paikallisiin oloihin räätälöidyn, monimuotoisen lapsipolitiikan mosaiikin. Epäilemättä tämän vuosikymmenen lapsipoliittinen

toiminta voi hyötyä vireästi etenevästä monitieteisestä lapsuustutkimuksesta esimerkiksi pyrkinessään ymmärtämään maailmaa lasten ja nuorten lähtökohdasta. Toiminnassa mukana olevat virkamiehet joutuvat joka tapauksessa totuttelemaan siihen, että he arvostavat lasten ja nuorten omasta arjestaan tuottamaa tietoa, ottamaan omakseen yhteistyön eri tahoja edustavien yhteistyökumppaneiden kanssa sekä sitoutumaan toistuvaan toimintaan yllättävienkin ammatillisten ja hallinnollisten rajojen yli. Tässä ei liene mitään mullistavaa – paitsi lapset ja nuoret, omanlaisina, omista lähtökohdistaan järkeviksi osoittautuneina toimijoina, kuntakansalaisina siinä missä aikuisetkin.

KIRJALLISUUS

Ahonen, Eila: Onko lapselle tilaa? *Huoltaja* 60 (1972), 558–560

Alanen, Leena: Review: Children's Childhoods. *Childhood* 4 (1997): 2, 251–256

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta: Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihalituksen julkaisuja 12 /1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1990

Allas, Anja (toim.): Lapset ja arkkitehtuuri. *Lapsiraportti A* 36. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1982

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma: Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino, 2000

Autio, Veli-Matti: Opetusministeriön historia, VI. Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980. Hyvinvointivaltion koulutus- ja kulttuuripoliittiset visiot haasteeksi uudistuneelle opetusministeriölle. Helsinki: Opetusministeriö, 1993

Bardy, Marjatta: ”Haavoittuvissa olosuhteissa elävät lapset.” *Lapsi ja yhteiskunta* 38 (1979): 3, 141–144

Bardy, Marjatta: Kommenttipuheenvuoro Suomessa. *Lapsi ja yhteiskunta* 41 (1982): 6–7, 388–391

Bardy, Marjatta: Vaikeasti määriteltävä lapsuus. *Lapsi ja yhteiskunta* 46 (1987): 2, 7–8

Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja: Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. *Raportteja* 263. Helsinki: Stakes, 2001

Buckingham, David: After the death of childhood: growing up in the age of electronic media. Cambridge: Polity Press, 2000

Eläköön lapset – lapsipolitiikan suunta. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Suomen Kuntaliitto, 2000

Eskelinen, Juha & Kinnunen, Petri: Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa: Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 2001

Flöjt, Anu: Nuoret ympäristön kehittäjinä. Nuorten Ääni -ryhmien menetelmäopas. Sisäasiainministeriö,

osallisuushankekatsaus, 1999

Horelli, Liisa & Vepsä, Kirsti: Ympäristön lapsipuolet. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö, 1995

Isalo, Taimo & Lahdes, Erkki & Viitaniemi, Eero: Suomen peruskoulun synty ja toteutuminen. *Julkaisusarja A: 5*. Turku: Turun opettajankoulutuslaitos, Turun yliopisto, 1979

Julkunen, Raija: Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa: Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): Naisten Hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 1994

Julkunen, Raija: Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 2001

Kalela, Jorma: Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986. Tampere: Paperiliitto ry., 1986

Kettunen, Pauli: The Nordic Welfare State in Finland. *Scandinavian Journal of History* 26 (2001): 3, 225–247

Korppi-Tommola, Aura: Terve lapsi – kansan huumen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1990

Koski, Heikki: Lapset ja yhdyskuntasuunnittelu. *Lapsi ja yhteiskunta* 36 (1977): 11, 289

Kuikka, Martti: Suomalaisen koulutuksen vaiheet. Helsinki: Otava, 1992

Kuparinen, Marjatta: Lapsi kansalaisena. Helsinki: Tammi, 1971

Kurki-Suonio, Kirsti: Äidin hoivasta yhteishuoltoon. Lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnot. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 1999

Kyttä, Marketta: Lasten ja nuorten osallistuminen yhdyskuntasuunnitteluun arvioinnin kohteena. S. 20–45. Teoksessa: Paakkunainen, Kari (toim.): Arviointitutkimus ja nuorisotulosvastuusta dynaamiseen nuorisotutkimukseen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 1999

Lapsen perusturva: Mannerheimin Lastensuojeluliit-

ton lapsipoliittinen ohjelma. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1974

Lapsen vuoden vietto sosiaalihuollossa. Sosiaalihuollituksen lapsen vuoden työryhmän muistio N:o 609/07/79. Helsinki: Sosiaalihuollitus, 1979

Lasten ja nuorten terveystieteellinen ohjelma. Lasten ja nuorten terveydenhuollon tavoitteet. Lapsiraportti A 7. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1972

Lasten päivähoidon kokonaisuohjelma. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1970

Lastensuojelun kehittäminen – ongelmia ja kannanottoja. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 1977
Lehti, Esko: Lapsi ja kaupunkisuunnittelu. Huoltaja 57 (1969): 22, 770–774

Lehtinen, Erno & Karvonen, Juhani: Oppilaitosneuvostotutkimus: loppuraportti. Oppilaitosneuvostotoiminnan kokemukset sekä ehdotukset järjestelmän kehittämiseksi. Julkaisusarja A:75. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 1980

Leonard, Peter: Postmodern Welfare. Reconstructing an Emancipatory Project. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage, 1997

Lillestoe, Kjell: Porsgrunnin malli. Lasten ja nuorten järjestelmällinen osallistuminen päätöksentekoon. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1998

Mitchell, Ritva (toim.): Lapsi – yhteiskunta – lainsäädäntö. Raportti seminaarista Matinkylässä 18.–19.10.1979. Helsinki: Opetusministeriö, 1980

Nuutilainen, Aune: Lapsipaketti. Lapsen asemaa koskeva lainsäädäntöuudistus. Helsinki: Kunnallispaino, 1976

Näkökulmia lapsipolitiikkaan. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman valmisteluun liittyvä taustamuistio. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 1998

Peltoniemi, Teuvo & Honkavaara, Pirjo: Perheväkivalta ja lasten pahoinpitely – bibliografia. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos & Lastensuojelun Keskusliitto, 1981

Periäinen, Tapio: Asumispoliittinen tavoiteohjelma. Kartoitus lapsen ja ympäristön välisistä suhteista. Toim. Numminen, Inkeri & Upanne, Mauri. Lapsiraportti A 4. Toinen painos. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1972

Pikkujämsä, Eero: Järjestelmällistä yhteistyötä lapsen ympäristön parantamiseksi. Huoltaja 63 (1975): 11, 546–550

Pulma, Panu: Kerjuuluvasta kuntoutukseen. Teoksessa: Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva: Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 1987

Rinne, Risto: Suomen oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelmien muutokset vuosina 1916–1970. Opetussuunnitelman intentioiden ja lähtökohtien teoreettis-historiallinen tarkastelu. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja 44. Turku: Turun yliopisto, 1984

Salmi, Minna & Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi: Lapset ja lama. Raportteja 197. Helsinki: Stakes, 1996

Santasalo, Maija & Santasalo, Martti: Lapsen pahoinpitelyn tausta. Tutkimus Auroran sairaalan tapauksista vuosina 1970–1976. Lyhennelmä pro gradu -työstä lapsen pahoinpitelystä Suomessa, Tampereen yliopisto. Lapsiraportti B 36. Helsinki: Mannerheimin

Lastensuojeluliitto, 1979

Sauli, Hannele & Kainulainen, Sakari: Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa: Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 2001

Sauro, Seppo: Mitä lapsi tarvitsee asumisessa. Lapsiraportti I A. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1977

Setälä, Maija-Leena: Lapset oman leikkipaikkansa suunnittelijoina: kokeilu Ylöjärvellä. Tutkimuksia 79/1973. Tampere: Psykologian laitos, Tampereen yliopisto, 1973

Setälä, Maija-Leena: Millainen on hyvä ympäristö lapselle? Tutkimustiedon valossa. Lapset ja yhteiskunta 38 (1979): 3, 124–128

Strandell, Harriet: Lasten työnteke – merkki lapsuuden murroksesta. Teoksessa: Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 2001

Suominen, Heikki: Lasten ja nuorten hyvinvointi. Uudet haasteet – vanhat palvelut: hyvinvointia ja palveluita koskevat strategiat, periaatteet, kannanotot ja selvitykset sekä poimintoja 1990-luvulla käydystä keskustelusta. Helsinki: Stakes, 1998

Suutarinen, Sakari (toim.): Nuoresta pätevä kansalainen: yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 2000

Tarasti, Aarne: Lapsen oikeusturva. II osa. Lapsi ja nuoriso 24 (1965): 12, 380–386

Tuominen, Marja: ”Me Kaikki Ollaan Sotilaitten Lapsia.” Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava, 1991

Virtanen, Vesa: Lapsen asema uudistuvassa perheoikeudellisessa lainsäädännössä. Lapset ja yhteiskunta 32 (1973): 6–7, 162–167

Yhdyskuntatyö yhteistoiminnan, suunnittelun ja vaikuttamisen välineenä. Lapsiraportti A 24. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1977.

VIRALLISLUONTEISET JULKAISUT

KM 1959: 11. Komiteanmietintö 1959: 11. Kouluohjelmakomitean mietintö. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1959

KM 1965: A 7. Komiteanmietintö 1965: A 7. Peruskoulukomitean I osamietintö. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1965

KM 1966: A 12. Komiteanmietintö 1966: A 12. Koulunuudistustoimikunnan mietintö. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1966

KM 1968: B 86. Komiteanmietintö 1968: B 86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I. Luonnos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1968

KM 1969: A 12. Komiteanmietintö 1969: A 12. Kouluyhteistyökomitean I osamietintö. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1969

KM 1970: A 4. Komiteanmietintö 1970: A 4. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1970

KM 1971: A 1. Komiteanmietintö 1971: A 1. Kou-

luhyteistyökomitean II osamietintö. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1971

KM 1973: 86. Komiteanmietintö 1973: 86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö II. Perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollon järjestämistä koskevat ehdotukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1973

KM 1977: 37. Komiteanmietintö 1977: 37. Lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1977

KM 1980: 23. Komiteanmietintö 1980: 23. Kansainvälisen lapsen vuoden 1979 Suomen komitea. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1980

KM 1980: 61. Komiteanmietintö 1980: 61. Parlamentaarisen nuorisokomitean mietintö. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1980

KM 1982: 67. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö. Helsinki: Valtion painatuskeskus 1982

KM 1983: 77. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö II. Ehdotus lastensuojeluasetukseksi. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1983

KM 1985: 7. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mie-

tintö III. Lasten kasvuolojen ja palvelujen kehittäminen. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1985

Lapsipoliittisen selontekoryhmän muistio. Työryhmämuistioita 1994:24. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1994

Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1995

Savolainen, Matti & Halme-Kauranen, Ritva & Jaakkola, Risto: Ehdotus laiksi lapsenhuollosta ja tapamisoikeudesta sekä holhouslain muuttamisesta. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 9/1982. Helsinki: Oikeusministeriö, 1982

Savolainen, Matti & Halme-Kauranen, Ritva & Möller, Gustaf: Ehdotus lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1972. Helsinki: Oikeusministeriö, 1972

Valtiopäivät 1963. Pöytäkirjat II, istunnot 45–79. Helsinki 1964.